

MIKKO LAHTINEN

VALISTUKSESTA JA SWIFTISTÄ

ALUKSI

Joulunpyhinä oli aikaa paneutua kulttuuri- ja kirjastomies Ilpo Tiitiselältä viime kesänä ostamaani Koskimiehen 60-luvun *Maailman kirjallisuuteen*. Lukemiset aloitin renessanssista, mutta erinäisistä syistä, kuten Boswellin *Tohtori Johnsonin elämän* tuoreesta vaikutuksesta, suurinta lukemisintensiteettiä saikin osakseen 1700-luvun ”englantilainen” kirjallisuus. Osansa moisessa kiinnostuksessa oli silläkin, että puhe on valistuksen, porvarillisen julkisuuden sekä nousevan kapitalismin ja eurooppalaisen siirtomaavallan aikakaudesta; so. moderniteetin muodostumiseen vaikuttaneista asioista ja tapahtumasarjoista, joita tietoyhteiskunnan ja globalisaation nykyvaihe laittaa arvioimaan uudelleen. Lisäponntta tuohon vuosisataan kohdistuvalle kiinnostukselle antoi kolme vastikään ilmestynyttä Swift-suomennosta, *Irlantilaisia pamfletteja*, *Ohjeita palvelusväelle* sekä jo neljänteen painokseen ehtinyt *Gulliverin retket*.

VALISTUKSESTA

Sven-Eric Liedman julkaisi pari vuotta sitten Augustinukselta nimensä lainanneen teoksen *I skuggan av framtiden*. Siinä tämä ruotsalainen idea- ja oppihistorioitsija esittää kiinnostavia tulkintoja moderniteetista ja *upplysningistä*. Oman lukunsa saavat muun muassa kello, aika, tila ja avaruus sekä instituutiot koulusta ja yliopistosta kirkkoon ja valtioon. Göteborgilaisen historioitsijan näkökulma valistuksen ilmiöihin ja niiden vaikutuksiin moderniteetissa perustuu erontekoon valistuksen ”kovien” ja ”pehmeiden” elementtien välillä. Kovat elementit vain jatkavat kovettumistaan – ajatelkaamme luonnontieteiden keksintöjä ja teknologisia sovellutuksia. Mutta miten jaksavat pehmeät elementit, sellaiset jotka liittyvät etiikkaan ja estetiikkaan, moraaliiin ja politiikkaan, demokratiaan ja

oikeudenmukaisuuteen? Miten on inhimillisen arvostelukyvyn ja maun kehityksen laita, jos niihin luetaan sisältyviksi myös moraaliset arvostelmat sekä omakohtaisesti punnitut käsitykset hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä, ylevästä ja alhaisesta? Mitä kuuluu vapaudelle, veljeydelle ja egaliteetille?

Entä mitä tänään pitäisi ajatella Rousseau kuuluisasta väitteestä, että tieteiden ja taitojen (taiteiden) kehitys onkin edistänyt tapojen ja moraalien turmeltumista? Ensimmäisenä mieleen tulee sotataito – kovana ”valistuksena” siinä on edistytty hurjasti sitten Topeliuksen mieleenpainuvasti kuvaaman Breitenfeldin taistelun tai upseeripiireissä vieläkin legendana vaikuttavan Waterloon päivien, mutta pehmeän valistuksen kulmasta katsoen olemme todistaneeet ihmiskunnan barbarisoitumisprosessia.

Eric Hobsbawm ei olekaan suotta nähnyt 1900-lukua akseleroituvan barbarismin epookkina – ja vuosisatana, jolloin länsi etäänäntyi yhä kauemmaksi 1700-luvulla paalutetuista vapauden, veljeyden ja egaliteetin ihanteista. Brittihistorioitsijan vaakakupissa läntinen imperialismi, joukkotuhonnat ja muu barbaarisuus painavatkin enemmän kuin länsimaisen demokratian kiistattomat saavutukset. Valtioviisuus saa kalveta modernin tappamisen taidon – jollaista Rousseau erottaa rohkeudesta ja muista antiikkisista sotilashyveistä¹ – edessä alistuakseen sekin sitten hopean ja kullan eduille, kuten Eino Leino runoilee ovidiaalista aikakausien järjestystä ja merkitystä nurin kääntäen *Carmen saeculare*aan vuodelta 1902:

Sotavankurit jyrisevät, valtioviisuus kalpenee, rauta riidat ratkaisee.

— Aika laulaa lauluaan.

Hopea helähtää, edut elämöivät, kulta raudan kukistaa.

— Kurja, vaivainen vuosisata!

Vielä Liedmania enemmän voi korostaa, että epiteetit kova ja pehmeä eivät useinkaan viittaa eri asioihin, vaan saman asian kahteen ulottuvuuteen, tai kahdesta näkökulmasta yhteen ja samaan asiaan. Se, mikä johonkin suuntaan edustaa pehmeää ”valistusta”, voi toiseen suuntaan ollakin tuhoisaa kehitystä. Ajatelkaamme kapitalistista markkinataloutta tai kovaa teknologiaa. Varmaankin niillä on suotuisat vaikutuksensa, mutta monille ne ovat myös kova kohtalo – nyt tai tulevaisuudessa. Voi käydä niinkin, että tämän päivän hyödyn ottaja maksaa huomenna kovimman hinnan!

Valistuksen ja moderniteetin kysymysten kohdalla tulisikin ottaa huomioon asioiden ja tapahtumien *aspektisidonnaisuus*. Tällä en tarkoita sitä, että ”itse asia” olisi vain katsojan silmässä. Asiat ja tapahtumat ovat todellisia, ne sijaitsevat todellisuudessa, aistien ulkopuolella, joskus tavoittamattomissakin. Tämän tosiasian – joka vie subjektivismiin ja objektivismiin tuolle puolen – Edmund Husserl opetti aikoinaan filosofeille, sen poliittisemmat ja yhteiskunnallisemmat formuloinnit löytävät Machiavellilta ja Antonio Gramscilta. Subjektin kokemus tai tuntemus todellisuudesta ei ole vain ”subjektiivinen” tuntemus, vaan osa muiden kanssa jaettua kokemusta, joka saa sisältönsä todellisista asioista ja tapahtumista. Tällaista kokemusta voi nimittää ”objektiivisesti subjektiiviseksi” kokemukseksi. Kun esimerkiksi Maailmanpankin toimenpiteet aiheuttavat kärsimystä lukuisille ihmisille, vaikka harvat ja valitut niistä hyötyvät, on tuo lukuisten kokema kärsimys objektiivisesti totta. Tällaista objektiivista asiointilaa ei voi poistaa subjektiivisia uskomuksia tai ”asenteita” muuttamalla, ei edes häikäilemättömän manipulaation keinoin, sillä kysymys on maapallon etuoikeutetun vähemmistön ja alistetun enemmistön välisestä todellisesta ristiriidasta. Siihen ei auta muu kuin ristiriitaa ylläpitävien todellisten syiden poistaminen.

SWIFTISTÄ

Siis se mikä yhdelle on edistystä, voi olla toiselle kaikkea muuta. Tässä onkin aika siirtä kirjoitukseni toiseen teemaan, *Jonathan Swiftiin* (1667-1745). Hän nimittäin oli perspektiiviopin mestari, vaikka yksi tunnetuimmista häneen liitetyistä epiteeteistä onkin yksioikoiselta kuulostava ”ihmisvihaaja”. Koskimieskin näyttää allekirjoittavan misantropia-teesin, joka hänen mielestään tihentyy *Gulliverin retkien* neljännessä osassa. Siinä kuvataan Gulliverin oleskelua houyhnhnmien maassa, jonka valtiaita ovat ylväät hevoset (houyhnhnmit) ja heidän alhaisia työjuhtiaan moraalisilta ja muilta tavoiltaan alhaiset yahoot, nuo ihmishahmoiset primitiiviset otukset. Koskimiehen mukaan ”runoilija pyrki lähinnä halveksimaan ihmistä sinänsä eikä ihannoimaan hevosolentojaan”.² Herkullisimmat muotoilunsa ”ihmisviha” näyttää saavan kirjan lopussa, esimerkiksi kohdassa jossa kuvataan Gulliverin paluuta kotiin Englantiin:

”Vaimoni ja lapseni hämmästyivät ja lahtuivat kovin minun tullessani, koska olivat varmasti uskoneet, että olin matkalla kuollut. Minun täytyy kuitenkin tunnustaa, että heidät nähdesäni tunsin ainoastaan vihaa, inhoa ja ylenkatsetta, ja sitä enemmän, kun ajattelin, kuinka läheisesti olin heihin liitetty. Vaikka näet olin houyhnhnmien maasta surkeasti karkotettuna pakotettu sietämään yahoiden näkemistä [...], oli muistini ja mielikuvitukseni kuitenkin yhä tulvillaan jalojen houyhnhnmien hyveiden ja aatteiden kuvia.”³

Koskimiehen väitteen vastapainoksi on syytä viitata suomentaja Jyrki Vainosen esipuheeseen *Irlantilaisissa pamfleeteissa*.⁴ Seura- ja naistenmies Swiftkö ihmisvihaaja? Irlantilaisen protestanttisen eliitin taistelutahtoinen puolustajako pinttynyt kyynikko? Vakuuttavimmat vasta-argumentit Koskimiehelle löytyvät itse Swiftin kirjoi-

tuksista, kuten kokoelmaan sisältyvistä Verkakauppiaan kirjeistä.

Seuraavassa jotakin Swiftin kirjojen tyylikeinoista, *ironiasta*, *parodiasta* ja *satiirista*, so. hänen ”perspektiivioppinsa” keskeisistä instrumenteista, joita hän käyttää taidokkaasti kuin *Erasmus Rotterdamilainen* konsanaan. Kuten jokainen tällaisia tyyllilajeja viljellyt tietää, niissä piilee vaara – ei niinkään lukijan kannalta, vaan kirjoittajan tulevaisuutta ajatellen. Lukija nimittäin saattaa ottaa lauseen todesta tai sitten hän ymmärtää liiankin hyvin kirjoittajan ”todellisen tarkoituksen”. Toisaalta nämä tyyllilajit ovat välistä hämäämistä ja vaikeaselkoisista, eikä tyyllilajin tunnistanutkaan lukija voi aina olla varma siitä, miten jokin *tietty* kohta on tarkoitettu otettavaksi tai mitä siinä todella arvostellaan. Sitä paitsi, kirjailijan tarkoituksena voi olla juuri hämmennyksen herättäminen, hämääminen tai jopa lukijan itsensä ajattelemaan laittaminen! ”Tuoko ironiaa vai ei; tuossako puolesta vai sittenkin vastaan; mihin tai keneen tuo nyt oikein kohdistuu?”

Mistä lukija voi tietää, mitä mieltä kirjoittaja *todella on*? Ei mistään varmuudella! Lukijan on tutustuttava kirjoittajaan lähemmin, hartaasti luettava ja analysoitava hänen muita tekstejään ja tutkittava kirjoittajan konteksteja. Miten asiat niissä olivatkaan? Tällaisten tutkimusten jälkeen lukijalla on jo edellytyksiä esittää perusteltuja arvioita kirjoittajan ”todellisista” käsityksistä ja tarkoitusteristä.

Swiftin kohdalla tyyllilaji yleensä näkyy selvästi, kuten ”Vaativuudessa” ehdotuksessa, jolla estetään Irlannin vähäväkisten lapsia käymästä taakaksi vanhemmilleen tai maalleen sekä osoitetaan kuinka heistä on hyötyä yhteiskunnalle”.⁵ Jos köyhät vanhemmat voisivat kaupata lapsensa maittavan aterian aineksiksi *gentlemanneille*, huolehtisivat vaimoraiskatkin paljon paremmin jälkikasvustaan!⁶ Mutta tässäkin kohtaa ei ole täysin ilmeistä, *mihin* Swiftin ironinen kritiikki *todella kohdistuu*. Ovatko sen kohteena lapsiaan huonosti kohtelevat köyhät, jotka lisätulojen toivossa ovat valmiit myymään lapsensa paistiksi? Siis, onko sittenkin kyse hyväosaiselle rouvasväelle tyypillisestä paheksunnasta, jonka kohteena on alempien luokkien ”moraalinen rappio”? Vai parodioidaanko tässä omahyvästä moralismia? Vai olisiko arvostelun perimmäinen kohde itse tuo surkea irlantilainen todellisuus ja sitä leimaava köyhälistön viheliäinen tila, joka todella oli omiaan tekemään köyhälistäkin ”häikäilemättömiä” laskelmoijia ja oman edun tavoittelijoita?

Entä silloin kun Swift ohjeissaan lakeijoille varoittaa näitä heraskaisuuteen taipuvaisia palvelijoita ylpeilemästä menestyksellä:

”Älä kuitenkaan unohda, että onni on häilyväistä. Jos sinulla on hyvä pesti, olet onnettaren suosiossa. Älä kuitenkaan unohda, kuinka monta kertaa sinut on erotettu ja potkittu ovesta pihalle, kuinka olet kuluttanut palkkasi jo ennakkoon punakorkoisiin korjattuihin kenkiin, käytettyihin hiuslisäkkeisiin ja parsittuihin pitsiröyhelöihin, puhumattakaan huimista veloista oluttuvan emännälle ja viinapuodin pitäjälle.”⁷

Tässäkin kritiikin todellisen kohteen määrittämiseksi on tiedettävä, millainen lakeijoiden sosiaalinen asema ja varallisuus *tosiasiallisesti* oli. Jos tuon ajan irlantilaisilla lakeijoilla todella oli varaa vain parsittuun ja käytettyyn, niin Swiftin esittämän arvostelun kohteena voisi olla todellisuus, jossa lakeijoiden – kuten muunkin palveluväen – tosiasiallinen asema oli heikko ja epävakaa. Siis maailma, jossa lakeijat oikeasti kulkivat paikatussa ja parsitussa. Toisaalta, ei voi sulkea pois sitäkin, että kirjailija ivaa lakeijoiden herraskaista taipumusta jäljitellä isäntiään. Pitsiä olla pitää, vaikka parsittuakin. Jos näin, niin esittääkö Swift kritiikkinsä herrojen vai renkien näkökulmasta? Onko lakeija herra Swiftiä ärsyttävä pyrkyri vai ”luokkatietoisuuden” puutetta poteva herrastelija? *Ohjeita palvelusväelle* lukiesaan ei voi olla noteeraamatta, kuinka nöyryyttävässä ja alaikäistävässä maailmassa palvelusväen täytyi elää. Silmään pistää myös se, että neuvonantaja vihjaa itsekin kerran kuuluneensa samaan säätyn.⁸

Tulkintatehtävä vaikeutuu entisestään, kun Swift alkaa palvelusväen sijasta ruotia koko ”ihmissukua”, kuten *Gulliverin retkien* neljännessä osassa. Tulkintavaikeuksista kertoo mainittu kiista ”ihmisvihaaja Swiftin” ympärillä. Mitä esimerkiksi pitäisi ajatella Gulliverin retkien viimeisistä sivuista, joita edellä siteerasin?

Epäilemättä avoinna on useita tulkinnallisia suuntia ja mahdollisuuksia, esimerkiksi seuraavat kaksi:

1.

Neljännen luvun lopussa todellakin tihentyy Swiftin ”ihmisviha” tai ainakin ihmislajin armoton kritiikki. Yli kolmen vuoden oleskelu jalojen houyhnhnmien ja alhaisten yahooiden maassa oli kääntänyt Gulliverin arvot nurinniskoin ja avannut hänen silmänsä valistuneen ja kultivoituneen ihmisen pahuudelle. Eurooppalainen ja englantilainen 1700-luvun sivistynyt ihminen osoittautuu ja osoitetaan barbaariksi, jonka ”valistunut” järjen käyttö – tietojen ja taitojen edistyneisyys – on tehnyt mahdolliseksi yhä häikäilemättömämpien juonien, yhä härskimpien valheidien ja raaempien tuhotöiden toteuttamisen:

”Ajatellessani perhettäni, tuttaviani, kansalaisiani tai ihmissukua yleensä näin ne kaikki todellisessa hahmossaan, yahooina muodoltaan ja mielenlaadultaan, kenties hiukan sivistyneempinä ja puhekyvyllä varustettuina, mutta kuitenkin olentoina, jotka käyttivät järkensä ainoastaan kehitelläkseen ja lisätäkseen paheita, joita heidän tässä maassa asustavilla veljillään oli vain luonnon heille suoma määrä.”

Se, mikä Gulliverin silmissä aiemmin näytti ”pehmeän” valistuneelta käytökseltä kertookin nyt ennennäkemättömän syvästä modernin maailman turmeltuneisuudesta.

Swift toteaa, kuinka radikaalisti ihmisluonto *poikkeaa* muiden eläinten luonnosta. Ihmislaji on jo alkujaan paha ja katala, kuten alkukantaisten yahooiden esimerkki osoittaa, kun puolestaan muiden ”suuren olemisen ketjun” eläinlajien luonto on peripahuudesta ”puhdas”. ”Sivilisoitumisensa” myötä ihminen ei suinkaan emansipoidu pahasta luonnostaan, vaan päinvastoin, kultivoi pahuuttaan äärimmäisyyksiin saakka. Näin sivilisoitumisprosessi olisikin Swiftin mukaan *barbarisointumisprosessi*. Tämä on kiinnostava ajatus – nykypäivän valossa suorastaan houkutteleva – sillä kääntäähän se nurin käsityksen siitä, että sivilisoituminen ja kaikkalainen tapojen kultivoituminen veisivät ihmistä yhä etämmälle eläimestä. Käykin päinvastoin: Ihmisestä tulee yhä enemmän luontonsa mukainen katala elukka. Mutta koska ihmisluonto eroaa olennaisesti muiden eläinten luonnosta, merkitsee ihmisen eläimellistyminen samalla yhä vahvempaa erottautumista muista eläinlajeista. Toisin sanoen, ”sivilisoituminen” tarkoittaa ihmisen eläimellisyyden vahvistumista, barbarisointumista, mutta samalla myös kasvavaa etäisyyttä muihin lajeihin. Jälkimmäisen ajatuksen myös sivilisaation puolustajat allekirjoittavat, mutta vastakkaisista syistä kuin Swift. Hehän pitävät eläimiä raakalaismaisina petoina – luonnontilassa syntynyt ihmislaji mukaanlukien – joista ainoastaan ihminen on pystynyt sivilisoituessaan erottautumaan edukseen. Swiftin näkökulmasta katsottuna asia on päinvastoin. Jos ihminen *todella* sivilisoituisi paremmaksi, hänestä pitäisi tulla muiden eläinten kaltainen, eläimellistä, vaikkei ehkä aivan houyhnhnmien tasolle yltäisikään.

Siis hurjaa satiiria ja parodiaa, jossa hevoset saavat kunniatehtävän osoittaa, kuinka alhainen ja eläimellisyydessään epäeläimellinen olento sivilisoitunut kulttuuri-ihminen on!

2.

Toinen vaihtoehto tulkita tällaisia *Gulliverin retkien* kohtia on lukea niitä ennemminkin *ironiana* kuin satiirina – tai paremminkin (itse)ironian sisään kätkevä *satiirin satiirina*.

Jospa Swift ei inhonnutkaan ihmislajia sinänsä? Jospa hän ei olutkaan misantrooppi? Jospa hänen satiirinsa sisältää ironian, joka kohdistuu itse ylimieliseksi käyneeseen Gulliveriin ja tämän ihmisvihaan? Voiko Gulliverin ihmisvihasta edes päätellä, että myös hänet luonut kirjailija olisi ollut ihmisvihaaja? Eikö kirjailijan (Swift) ja hänen hahmojensa (Gulliver) keskinäissuhde sekä edelleen näiden suhde ”kolmanteen”, so. itse todellisuuteen kaikessa moninaisuudessaan ja ristiriitaisuudessaan (Swiftin aikalaiset ja ihmissuku), ole sittenkin varsin konstikas kysymys ratkaista?

Sitä paitsi, eikö Gulliverin retkien loppu ole perin *koomista* luetavaa? Jospa se onkin *komiikkaa*? Hevoslaumassa vuosia viettänyt harhailija saapuu takaisin Englantiin mieli täynnään kuvitelmia viisaista hevosista ja typeristä ihmisistä muistuttavista karvaisista yahoista. Tällaisia tarinoita Downsian sataman tervejärkiset *porterit* olivat varmasti ennenkin kuulleet ekvaattorin auringon paahtamalta hourupäältä! Ja vaikka Gulliver puhuisikin totta, vaikka houyhnhnmit todella olisivat olleet niin paljon ihmistä ylevämpiä, niin miten ihmeessä tämä oikeuttaisi Gulliverin inhon ja ylimielen? Eikö hänen paremminkin tulisi ryhtyä toimiin maanmiestensä ja ihmislajin todellisen kultivoitumisen toteutumiseksi? Tällaisiin toimiinhan ”ihmisvihaaja” Swift itse ryhtyi puolustaessaan irlantilaisien oikeuksia Lontoon herrojen lakien ja kauppatullien aiheuttamassa ahdingossa!

Eikö voisi olettaa, että Swift tahtoi satiirin satiirillaan osoittaa perin naurettaviksi sellaisen ”yli-ihmisen” ja hänen ”ihmisvihansa”, joka inhosta puhkuen saapuu harharetkiltään kaltaistensa keskuuteen, eikä siedä edes omia jälkeläisiään? Eikö se vasta tämä edustakin kaikkein alhaisinta inhimillistä moraalialia? Sitä paitsi, eivätkö juuri nuo niin yleviksi kuvatut houyhnhnmit opettaneet Gulliverin näille tekopyhille tavoille karkottaessaan hänet maastaan taatakseen erinomaisen ylivaltansa? Gulliverin arvostelukyky näyttääkin pettävän pahemman kerran juuri sillä hetkellä, kun hän ylistyksiin puhjeten hyväksyy alhaisuutensa ja karkotuksensa tuosta hevosten onnelasta. Vai mitä pitäisi ajatella miehestä, joka eristäytyy tunti-kausiksi hevostalliin keskustelemaan orivarsojensa kanssa, mutta inhoaa laiminlyömäänsä kotoväkeä?

Ehkäpä nerokas kirjailija ei sittenkään joudu olemassaolon tutkimuksissaan aivan niin surullisiin ja pessimistisiin johtopäätöksiin kuin Koskimies ajattelee tai Yrjö Hirn mainiossa *Jonathan Swiftisään* pääättelee.¹⁰

Mitä siis kirjailijasta ja ”Matkasta houyhnhnmien maahan” oikein pitäisi ajatella? Ehkei sen kirjoittaa sittenkään tule kategorisoida ”ihmisvihaajaksi” tai toiselta puolen ”sittenkin ihmisyyden puolustajaksi”. Kumpikaan totaalimääritelmä ei ehkä olekaan omiaan herkistämään lukijaa Swiftin perspektiiviopeille. Nämä opit eivät perustu eheän kauniiseen filosofiseen ”ihmiskuvaan”, vaan ne muotoutuvat niissä loputtomissa ja vaikeasti seurattavissa tyylilajien muunteluissa ja näkökulmien huomaamattomissa vaihteluissa, joita Swiftin teokset (kuten sekava elämänsäkin) raskaina mutta kepeälukuisen hilpeinä kantavat riveillään – ja niiden väleissä ja takusissa!

Tällaiset variaatiot eivät Swiftin kohdalla kieli halpahintaisesta ekletismistä tai siitä, että ”lause ikään kuin vain lähtee viemään kirjoittajaa mukaansa”, kuten Timo Siivonen arvioi.¹¹ Tyyli ja niillä varioiminen ovat välineitä, joilla Swift pystyy taidokkaasti kuvaamaan asiaansa monesta suunnasta ja ennen muuta patistelemaan lukijansa kiinnittämään huomiota ehkä itsestään selvältä näyttävän todellisuuden monisyisyydessään kiistanalaiseen olemukseen.

Mutta mikä tahansa ei Swiftille käy! Kuten hänen teostensa laajoista selitysosastoista voi havaita, on hänen ironiallaan useimmiten varsin konkreettinen kohde. Osansa saavat niin tuon ajan valtiat kuin modernin tieteen edustajatkin. Näitä historiallisia viittauksia paikallistamalla voi testata ja esitellä Swift-eksperttiisään – mikä kylä loppuu lyhyeen. Toisaalta, juuri tässä aikalaiskriitikin kontekstissa Swiftin perspektiivioppi saa lihan luidensa ylle. Vaikka joku ironian kohde olisikin nykypäivän lukijan kannalta yhdenmukainen, oppii muinaisuuden reliikkiin suunnatusta kritiikistä paljonkin itse kritiikin taidosta, kuten siitä miten ironiaa, satiiria, parodiaa, komiikkaa tai muita vastaavia tyylilajeja tulee käyttää; miten niiden konsteilla laitetaan itse lukija tuumaamaan asiaa monelta kantilta. Luultavasti Swiftin määrittelemisen ”ihmisvihaajaksi” on problemaattista siksi, ettei hänen ironiansa ja satiirinsa ilman muuta paljasta kirjailijan omaa ”lopullista kantaa” asiassa. Koskaan ei voi varmasti sanoa, etteikö Swiftin ironia sisältäisi myös itseironiaa, satiiri satiiriaan.

Vaikka Swiftiä ei tuomittaisikaan ihmisvihaajaksi tai vapahdet-

taisi sivilisoituneen ihmisen hartaaksi puolustajaksi, on hänelle syytä suoda täysi kunnia merkittävänä *kriittikkona*, joka opettaa lukijansa tulkitsemaan todellisuutta kaikilta puoliltaan ja useista suunnista – ja aina kriittisesti. Sitä, niin Swiftin aikana kuin nykyäänkin vaikeasti hahmottuvaa todellisuutta, jossa *todelliset* ihmiset elävät *todellista* elämää, jossa mikään ei ole yhdentekevää, mutta ei myöskään ehdottomasti, yleispätevästi tai muutta mutkitta jotakin niin erinomaista tai vallan keltotonta. Kriittisyys pakeneekin dogmaattisuutta, määrettä jonka ”ihmisvihaajille” voi huolelta suoda.

Esimerkiksi *Ohjeissa palvelusväelle* Swiftin kritiikin kohteeksi joutuu se tekopyhä, omahyväisyyttä ruokkiva, kaksinaismoralismille rakentuva sosiaalinen teatteri, jonka marionetteja niin palvelijat kuin herrat olivat. Sen infantileja näytelmiä seurattaan alkaakin uudestaan mietiskellä, jospa Gulliverin tuntemukset sittenkin olivat perusteltuja. Mutta ehkei kuvotuksen tuntemuksiin ollutkaan syyppää *ihminen sinänsä*, vaan se näennäisvalistunut 1700-luvun eurooppalainen olento, joka piti itseään niin kovin sivistyneenä ja järkevänä. Mutta mitä mieltä itse kirjailija tästä kaikesta todella oli, kenen joukoissa hän loppujen lopuksi seisokeli? Siinä kysymyksiä, jotka vielä pitkäksi aikaa takaavat kunnianhimoisille Swift-tutkijoille kuroja rouskuteltavaksi. Vaikeaa olisi mennä tässä kilvassa hevostenkaan puolesta vetoa lyömään, saati tuollaiseksi kariojalaksi itseään muuttua.

VIITTEET

1. *Discours sur les sciences et les arts*, seconde partie, s. 41-43
2. *Maailman kirjallisuus*, osa III, s. 68
3. *Gulliverin retket*, s. 380
4. Esim. s. 8-9.
5. Swiftin ”Vaatimattomasta ehdotuksesta” on ilmestynyt ainakin neljä suomennosta. Siivosen käännöksen ja Vainosen *Irlantilaisiin pamfletteihin* sisältyvän suomennoksen lisäksi tiedossani on Väinö Hämeen-Anttilan (1942) ja Eira Rikaman (1980) versiot.
6. *Irlantilaisia pamfletteja*, s. 171
7. *Ohjeita palvelusväelle*, s. 75
8. *Ohjeita palvelusväelle*, s. 57
9. *Gulliverin retket*, s. 364-65
10. *Jonathan Swifti*, s. 123
11. Siivonen, *Järkeenkäypä ehdotus*, s. 15

LUKEMISET

- Yrjö Hirn, *Jonathan Swifti*. Suom. Tyyne Tallgren. WSOY, Porvoo 1918
- Eric Hobsbawm, *Barbarism: A User's Guide*. *New Left Review*, 206, July-August 1994
- Rafael Koskimies, *Maailman kirjallisuus*, osa III, 1700-luku -romantiikka. Otava, Helsinki 1964
- Eino Leino, *Carmen Sæcular*. *Sulle laulan...* Valikoima Eino Leinon runoja. Toim. Liisa Majapuro. Karisto, Hämeenlinna 1980
- Sven-Eric Liedman, *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Albert Bonniers Förlaget. Stockholm 1999 (1. painos 1997)
- Jean-Jacques Rousseau, *Discours sur les sciences et les arts. Écrits politiques*. Le livre de poche, Paris 1992
- Timo Siivonen, *Järkeenkäypä ehdotus*. Suomentajan alkuosan teoksessa Jonathan Swift, *Vaatimaton ehdotus, joka estäisi Irlannin lapsia olemasta taakaksi vanhemmilleen tai maalleen*. JULPU, Jyväskylä 1998
- Jonathan Swift, *Gulliverin retket*. Suom. J. A. Hollo. Tammi, Helsinki 1999 (1. painos 1953) (Keväällä 2000 on ilmoitettu ilmestyväksi Gulliverin retkien uusi suomennos.)
- Jonathan Swift, *Irlantilaisia pamfletteja*. Suom. Jyrki Vainonen. Loki-Kirjat, Helsinki 1998
- Jonathan Swift, *Ohjeita palvelusväelle*. Suom. Keijo Rinne. Loki-Kirjat, Helsinki 1999

